

FOREDRAG PÅ ENSLIGES LANDSFORBUNDS LANDSMØTE

Først vil jeg få takke for invitasjonen til å komme her og tale til Ensliges Landsforbund. De enslige utgjør en stor gruppe i samfunnet. Hvis vi deler husholdningstypene i fire: Enslige, ektepar uten barn, ektepar med barn og enslige med barn, er de enslige den største av disse gruppene - den utgjør 39% av husholdningene.

Samtidig er de enslige en meget uensartet gruppe. På samme måte som ektepar sprer de seg over hele skalaen

2.

når det gjelder levekår - hva enten vi ser på inntekt, yrke, utdanning eller andre forhold. Mange spørsmål som berører enslige, berører også ektefolk og må derfor drøftes i en bredere sammenheng. Andre spørsmål kan være særlig problematiske for enslige. Jeg vil her senere komme inn på boligspørsmålet som naturlig har stått i sentrum for oppmerksomheten gjennom lengre tid.

Hvis vi ser tilbake på 70-årene vil vi kunne slå fast at dette var en rik reformperiode der det skjedde store endringer i samfunnet. Vi fikk en sterk økning i produksjon, fellesforbruk og privatforbruk. Vi fikk en rask økning i kvinners yrkesdeltagelse og en betydelig heving av utdanningsnivået.

Samtidig fikk vi en økt oppmerksomhet omkring det som har vært kalt de "myke" feltene i politikken. Det gjelder bl.a. spørsmål omkring det menneskelige miljø i vid forstand, bolig, næmiljø, familiepolitikk. Gjennom maktutredningen og levekårsundersøkelsen fikk vi bedret vår innsikt om livsvilkår og om hvordan det norske samfunnet fungerer. Dette bildet blir stadig utdypet gjennom forskning og utredningsvirksomhet på en rekke områder.

Blant de mange slutninger som kan trekkes av det materiale som slik er skaffet fram, og av de erfaringer vi har gjort, vil jeg særlig trekke fram to viktige forhold. Det ene er at den sterke materielle framgangen ikke av

seg selv løser alle problemer, spesielt ikke på det mellommenneskelige plan. Det andre er at institusjoner, profesjoner og tiltak planlagt og satt i verk av sentrale myndigheter heller ikke løser alle problemene. Dette henger sammen med at nesten hele vårt administrasjons og styringsverk er sektorbasert og sektorinnrettet. Problemet er å få de forskjellige tiltak til å virke sammen på en god måte, og på en slik måte at de utløser de skapende krefter som bor i alle mennesker - men som ofte ikke får utfolde seg på grunn av negative betingelser individene møter.

Denne erkjennelsen trekker klart i retning av at vi må legge kraft og oppfinnsomhet i arbeidet for å fornye

vårt styringsverk. Vi må styrke de ledd som har samordning og helthetsvurderinger som oppgave. Det betyr at de organer som arbeider med sektorspørsmål må innordne seg i en helhet.

Samtidig trekker de erkjennelsene jeg nevnte klart i retning av å legge større vekt på nærmiljø og det som i forsker-sjargongen kalles de sosiale nettverk. Hvis vi makter å styrke disse, vil vi kunne gi svar på vesentlige menneskelige behov for kontakt og medansvar og engasjement. Samtidig står vi her ved en vekselvirkning: mobilisering av de menneskelige ressurser er en avgjørende forutsetning for å ruste opp nærmiljøene og de sosiale nettverkene slik at de kan fungere bedre og løse oppgaver som vi

ikke finner løsningen på i institusjonene eller hos profesjonene i deres tradisjonelle virksomhet.

Dette var bakgrunnen for at Regjeringen gjennom 70-årene systematisk bygde opp samfunnsplanleggingen og trakk de "myke" områdene fram i den politiske oppmerksomhet og den administrative hverdagen, gjennom familiemelding, nærmiljømelding og på andre måter.

Vi skulle gjerne sett større resultater av denne prosessen, men det tar tid -og møysommelig arbeid - å endre på vel-etablerte strukturer og systemer. Nærmiljø og hverdagsspørsmålene er ikke en ny sektor som samferdsel eller skole. Det er mer en gjennomgripende måte å se

problemene på, det dreier seg om å ta utgangspunkt i de enkelte individer og de små gruppernes situasjon - for å se deres livsvilkår i helhet og sammenheng. Det er en måte å se samfunnet på som i sin tur vil få følger for utformingen av politikken for boliger, for trafikken og for en rekke andre områder.

I Regjeringens langtidsprogram som Stortinget drøftet torsdag, har vi gitt klart uttrykk for at det vil bli lagt stor vekt på nærmiljø- og hverdagsproblemer i den fireårsperioden vi nå går inn i.

I den fysiske samfunnsplanleggingen vil selvsagt boligpolitikken stå sentralt. Jeg er klar over at dette har

vært et særlig vanskelig problem for de enslige. Dette henger både sammen med generelle forhold: at vi i boligmassen har altfor mange små leiligheter, og det henger sammen med regelverk og praksis som har vært urimelig og diskriminerende sett fra de ensliges side. Men som sikkert de fleste i denne forsamling vet, har det de senere år skjedd viktige og positive endringer på dette området.

I et lengre tidsperspektiv er kanskje det viktigste den forbedring av den generelle boligsituasjon som følger av den relativt store boligbyggingen vi har hatt i landet i etterkrigstiden. Gjennom lang tid kom imidlertid ikke denne utbyggingen de enslige til gode i samme grad

som barnefamiliene. Dette skyldes at den offentlige boligpolitikk med bakgrunn i de store fødselskull etter krigen ga prioritet til bygging av tilfredsstillende boliger til barnefamiliene til overkommelig pris. Det har også vært en mangel på initiativ fra byggherrene når det gjelder boliger for enslige, bortsett fra student- og elevboliger og aldersboliger. Rett nok fikk de enslige bedret sin situasjon, men det har stort sett skjedd ved at de har kunnet overta eldre boliger, ofte med lav standard og med ett rom som normal størrelse.

I senere år har imidlertid de sentrale myndigheter satt seg som mål at enslige voksne skal kunne disponere en bolig på minst 2 rom og kjøkken. I 1977 sendte Kommunal

10.

og Arbeidsdepartementet rundskriv til alle kommuner der de ble oppfordret til å bygge flere to- og treromsboliger og begrense bygging av etromsboliger til det som er nødvendig for å dekke midlertidige behov for yngre. Oslo Kommune har vedtatt forbud mot å bygge et-romsleiligheter og Husbanken gir som hovedregel ikke lån til denne typen boliger.

Etter forslag fra Ensligutvalget i 1976 og ekteskapslovutvalget i 1980 er lov om borettslag blitt endret slik at samboende som har hatt felles husstand i to år, kan tegne eller erverve andel i borettslag i borettslag. Laget kan ikke nekte overføring av andeler mellom samboerne. Dersom en av samboerne dør, gjelder ikke kravet om to års bofelleskap.

De grove urimeligheter man tidligere opplevde ved at f.eks. en av to eldre søstre måtte flytte ved den andres død, kan nå unngås ved at søsken, venner eller samboere tegner eller erverver andel sammen eller sikrer hverandres bosituasjon gjennom testament. Videre er leierens rett etter husleieloven til å oppta medlemmer i husstanden utvidet.

Det foreligger flere forslag fra ensligeutvalget og ekteskapsutvalget om endringer i husleieloven og borettslagsloven. Disse blir nå vurdert av Justisdepartementet i samråd med Kommunal og Arbeidsdepartementet. Selv om det er for tidlig å si noe om hvilke forslag dette kan føre til, er det klart at det blir lagt stor vekt på å

12.

stille ulike grupper likt i boligsammenheng og få bort urimelige forskjeller. Samtidig er det klart at de enslige er en uensartet gruppe. Vi kommer derfor heller ikke utenom det å erkjenne at tiltak for å bedre forholdene for de deler av denne gruppen som er vanskeligst stilt, må sees i sammenheng med tiltak for gifte som har samme problemer. Det gjelder for eksempel bolig og arbeidsmarkedstiltak for funksjonshemmede. På boligsektoren er det derfor nødvendig med jevne mellomrom å foreta en vurdering av gjeldende lover, bestemmelser og ordninger i lys av utviklingen i boligsituasjonen.

Gjennom utviklingen av samfunnsplanleggingen har kommunene fått et stadig sterkere ansvar på boligsektoren. Den

politiske prosessen i den enkelte kommune vil få stor betydning for hvilke typer boliger som blir bygd. De enslige bør engasjere seg i den prosessen, og skulle ha gode muligheter til det. Andre grupper, som f.eks. småbarnsfamiliene eller de enslige forsørgere vil ofte ha større problemer med å aktivisere seg politisk på grunn av tids og arbeidspress. Samtidig er det viktig at de enslige går inn i debatten også på det lokale plan - for forholdene varierer rundt om i landet. En skal ikke se bort fra at vanetenkning gjør seg gjeldende en del steder - at man nesten ubevisst planlegger for den tradisjonelle kjernefamilien far, mor og barn til tross for at denne familietyper utgjør en stadig mindre del av de samlede husholdninger.

Hvis vi ser på utviklingen over tid, er det nettopp slike endringer som gjør at det er viktig at de enslige lar sin røst høre også på lokalplanet. Av mange grunner som jeg ikke skal gå nærmere inn på her, utgjør de enslige en stigende del av befolkningen. Og fordi de enslige har varierende behov, er det viktig at alle ensliges behov blir båret fram - ikke bare de mest ressursrike. Her vil selvsagt en organisasjon som Ensliges Landsforbund ha en særlig viktig oppgave.

I den familiemelding som Regjeringen nå arbeider med, vil vi også komme inn på de ensliges situasjon. Som jeg tidligere har nevnt ligger det problemer i at de enslige er en meget uensartet gruppe. Dette blir understreket

av ensligutvalget som peker på at særtrekk ved de ensliges situasjon i mange tilfeller kan tilskrives andre forhold enn deres sivilstand. Dette viser at mange spørsmål som er viktige for grupper av enslige bør løses i sammenheng med tiltak som omfatter også de gifte som har samme problem. Jeg nevnte tidligere de funksjonshemmede som eksempel på en gruppe som krysser inndelingen etter sivilstand. De funksjonshemmede utgjør en betydelig høyere del av gruppen enslige enn gruppen gifte - og dette påvirker selvsagt gjennomsnittstallene for sysselsetting og inntekt i negativ retning, hvis man ser på hele gruppen av enslige under ett. Ensligutvalget fant at det særlig var på boligområdet at de enslige var gjenstand for en urimelig forskjells-

16.

behandling i forhold til andre grupper. Det er bakgrunnen for de særlige tiltak som her er satt i verk og som jeg allerede har vært inne på.

Spørsmålene om skatt og trygd opptar alle grupper. Rettighetene i Folketrygden er i prinsippet knyttet til den enkelte. Alle som bor i landet har selvstendige rettigheter i trygden, uavhengig av sivilstand og kjønn og uten hensyn til om vedkommende forsørger seg selv eller blir forsørget av andre. Visse ytelser er imidlertid knyttet til sivilstand og/eller forsørging. Ensligutvalget foreslår en harmonisering med størst mulig likestilling av enslige og ektefeller.

Enkelte regler i Folketrygden er senere endret nettopp i den retning utvalget antyder. I sykepengeordningen er for eksempel forsørgertillegg falt bort. Sykepenger svarer nå til full lønn under sykdom.

Når det gjelder skattespørsmålene, vil vi nå få en fullstendig gjennomgang av hele vårt skattesystem i skattekommissjonen som er nedsatt. De som har konstruktive forslag og ideer bør derfor i første omgang kanalisere disse dit, og dernest til Regjering og Storting når de får denne store og krevende oppgave til vurdering.

De ensliges problemer blir fra tid til annen - og med rette - trukket inn i den politiske debatten. Som jeg har vært inne på har det også vært grunn til å reise spørsmål og stille krav om større likestilling og rettferdighet i ulike sammenhenger.

I regjeringens langtidsprogram legger vi vekt på at den vekst vi kan få i vår økonomi nå i særlig grad må komme svake grupper til gode. De funksjonshemmede, de eldre som blir en økende gruppe i antall vil bl.a. ha krav på vår oppmerksomhet. Minstepensjonistene bør få en noe større vekst i sine inntekter enn gjennomsnittet for de yrkesaktive. De friske og sterke må vise særlig grad av moderasjon.

Jeg vil sterkt understreke at vi ikke er i en økonomisk situasjon som innbyr til overbud til forskjellige grupper eller gode formål.

Tilbakeslaget i den internasjonale økonomi gjør at vi i årene fremover må regne med en klart lavere vekst enn den vi har hatt det siste tiåret. Det kaller på sindighet og nøkternhet både hos politikere og representanter for forskjellige grupper. Vi kan ikke bevilge oss større velstand enn hva det er plass til innenfor de samlede ressurser vi har til rådighet.

Det er ikke mulig å heve utgifter og ytelser fra de offentlige budsjetter og samtidig senke skattene. Det

20.

må være helhet og sammenheng i den politikk som føres. For å unngå en prisstigning som undergraver vår økonomi og våre arbeidsplasser på lengre sikt, må vi føre en nøktern linje. Etter flere tiår med sammenhengende og sterk vekst, kan det naturlig nok bli forventninger som skuffes. De forskjellige sektorer har lagt planer som bygde på fortsatt sterk vekst. Når den internasjonale situasjonen ikke lenger gjør dette mulig, må vi alle samarbeide om å vise den nøkternhet situasjonen krever. Vi må unngå overbud - de kan bare gi tilbakeslag. Løfter til alle grupper - samtidig - er noe vi alt for ofte har sett. Å summere opp ønskelister er ingen sak. Men politikk er å ta ansvar. Jeg tror et godt slagord - ikke minst i månedene som kommer nettopp er: Ærlighet i

politikken. Det er nødvendig å se på helheten og sammenheng i politikken - om det er rimelig samsvar mellom det som loves og det som kan holdes. Jeg har derfor heller ikke villet gi inntrykk av at det er mulig å love mer enn vi er i stand til å innfri.

Jeg er klar over at Ensliges Landsforbund har vært sterkt opptatt av spørsmål som angår forskjellsbehandling og likestilling. I lang tid var det boligspørsmålet som sto i fokus. Det er naturlig - både fordi retten til å bo er en grunnleggende menneskerett og fordi det her fant sted en klar diskriminering - både i regelverk og i praksis. Som jeg har gått noe inn på, har det her skjedd en betydelig opprydding i de senere år. Det

viser at departementer, Regjering og Storting er lydhøre når det blir påvist konkret at situasjonen er urettferdig. Det er ingen tvil om at Ensliges Landsforbund har gjort en stor innsats i å trekke fram og dokumentere disse forhold.

Samtidig er det klart at problemene ikke automatisk løses den dagen det skjer et gjennomslag hos de sentrale myndigheter. Det tar tid før nye retningslinjer slår igjennom i alle ledd, og Forbundet vil sikkert gjøre den erfaring at det er nødvendig å følge opp overfor kommuner som fortsetter med en urimelig praksis.

Jeg er også gjort kjent med at Forbundet mener at det foregår urimelig forskjellsbehandling på andre områder. Det kan selvsagt oppstå diskusjon omkring faktiske forhold og om hvorvidt en ordning innebærer forskjellsbehandling. Erfaringene fra boligsaken viser som jeg nevnte at det er mulig å oppnå endringer når dokumentasjonen er god nok. Jeg regner med at de berørte departementer vil behandle seriøst henvendelser om slike saker.

Når vi drøfter politikken på de områder som mest direkte angår menneskelige relasjoner, må vi ta hensyn til at vi befinner oss i politikkenes grenseland. Stat, fylker og kommuner skal legge opp retningslinjer, sette rammer.

24.

Samtidig er det grunnleggende hensyn å ta til frihet og personlig utfoldelse - det er ikke en offentlig oppgave å regulere menneskers hverdag i detalj eller dirigere menneskers verdivalg. Vi skal tilstrebe ordninger som gir rettferd og solidaritet. Vi må derfor drive et aldri hvilende reformarbeid for å fjerne unødige stengsler eller diskriminerende ordninger. I en viss utstrekning er det også en offentlig oppgave å påvirke holdninger som retter seg negativt mot enkelte grupper. De juridiske og økonomiske ordninger og den administrative praksis som gjelder er i seg selv holdningsskapende.

Men vi støter også mot grenser. Det kan aldri bli myndighetenes oppgave å diktere folks holdninger eller

styre deres verdivalg - vi er i området for et komplisert samspill. Det er et samspill der myndigheter, organisasjoner og individer har forskjellige roller å spille, forskjellige verdier å ta vare på. Det er en oppgave for oss alle å utvikle dette samspillet. Vi vil aldri nå ferdige eller endelige løsninger, men vi vil alltid være underveis - underveis mot et mer rettferdig og solidarisk samfunn.

For å bevege oss i denne retningen. må vi utvikle en solidaritet som omfatter alle. En solidaritet som later noen grupper utenfor, er en gruppesolidaritet og ikke den samfunnssolidariteten vi først og fremst trenger. Dette legger en særlig forpliktelse på oss til å ta vare på dem som trenger vår støtte. Jeg håper dette

perspektivet vil prege samspillet mellom Ensliges Landsforbund og myndighetene i årene som kommer. Jeg ønsker organisasjonen lykke til med årsmøtet og i sitt videre arbeide.